

**ՍՈՑԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԼՔՎԱԾ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՄ**

ՆԱԳԻՆԵ ՄԿՐՏՁՅԱՆ

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ, ՀՀ, Երևան

Էլ. հասցե՝ mnarine71@mail.ru

DOI: 10.24234/scientific.v3i50.242

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ամբողջ աշխարհում ծնողներից մեկի կողմից ընտանիքին լքելը սոցիալական համակարգի կարգավորման լրջագույն խնդիրներից է: Նմանատիպ ընտանիքներում առաջանում է Կյանքի դժվարին իրավիճակ (ԿԴԻ), որից բխում են սոցիալ-հոգեբանական խնդիրներ, որոնք կարգավորվում են նաև տվյալ հարցին վերաբերող իրավական լուծումներով: **Հոդվածի նպատակն** է բացահայտել լքված ընտանիքներում երեխաների լավագույն շահը՝ միտված երեխայի կյանքի որակի դրական փոփոխության, լքված ընտանիքի ծնողների անտարբերության, սոցիալ-հոգեբանական համալիր խնդիրների անբավարար լուծման և իրավական դաշտի հնարավոր բացթողումներով:

Հոդվածի մեթոդաբանությունը: Կիրառվել են սոցիալ-հոգեբանական ուսումնասիրությունների հիմնական սկզբունքները և պատճառահետևանքային կապերի վերլուծությունը: Իսկ որպես կոնկրետ մեթոդներ կիրառվել են միջազգային իրավական փաստաթղթերի ուսումնասիրության, հարցազրույցների, կլոր-սեղան քննարկումների, ընտանիքների անհատական դիտարկումների մեթոդները:

Հոդվածի վերջնարդյունքում պարզվեց, որ ծնողի կողմից լքված ընտանիքի սոցիալ-հոգեբանական խնդիրներին ավելանում է իրավական դաշտի կարգավորման խնդիրը, քանի որ լքելու պատճառահետևանքային կապը հաճախ դուրս է գալիս ոչ միայն ամուսինների համատեղ ապրելու համաձայնության շրջանակից, այլ ուղղակի

վերաբերում է երկրում սահմանված անպատժելիության մթնոլորտի առկայությամբ, որի պարագայում ընտանիքը լքած ամուսիններից մեկը տվյալ երկրում այլևս պատասխանատվություն չի կրում ընտանիքի համար:

Հիմնական եզրակացությունը: Չնայած ԿԴ իրավիճակում հայտնված լքված ընտանիքներին հատկացվող որոշակի սոցիալական աջակցությանը և դրանց կատարելագործման մեխանիզմների ընդլայմանը, այդուհանդերձ լքված ընտանիքի սոցիալ-հոգեբանական և իրավական դաշտի դրական փոփոխությունների բացակայությունը էապես չի նպաստում այդ խնդիրների համալիր լուծմանը, հատկապես՝ պայմանավորված լքված ընտանիքի ծնողներից մեկի անպատժելիության առկայությամբ:

Բանալի բառեր՝ կյանքի դժվարին իրավիճակ, անտեսում, լքում, ալիմենտ, անպատժելիություն, սոցիալ-հոգեբանական խնդիրներ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջին տարիներին ընտանիքի ինստիտուտը կանգնած է լուրջ փորձությունների առաջ: Ամուսնալուծությունների աճը, ընտանիքների քայքայումը և ծնողի լքման երևույթը այլևս չեն կարող դիտարկվել որպես միայն անձնական կամ ընտանեկան խնդիրներ: Դրանք վերածվում են սոցիալական, հոգեբանական և հանրային նշանակության երևույթների, որոնց հետևանքները հատկապես ծանր են երեխաների համար: Ծնողի ֆիզիկական կամ հուզական հեռացումը ընտանիքից խաթարում է երեխայի անվտանգության զգացումը, զարգացման բնական ընթացքը և սոցիալական ադապտացիան: Այս երևույթը խորացնում է սոցիալական անհավասարությունը, մեծացնում է հոգեբանական ռիսկերը և երկարաժամկետ ազդեցություն թողնում անհատի և հասարակության վրա: Սակայն խնդիրն առավել սրվում է այն դեպքում, երբ ծնողի լքումը չի ուղեկցվում որևէ իրավական կամ սոցիալական հետևանքով, և պատասխանատվությունը փաստացի մնում է միայն մնացած ծնողի կամ ընտանիքի վրա: Բազմաթիվ երկրներում Միջազգային պաշտոնական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ընտանիքի քայքայումը և ծնողի լքումը կապված են վարքային լուրջ հետևանքների հետ: World Health Organization(WHO) -ի, American Psychological

Association (APA), և Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) -ի զեկույցների համաձայն՝ նման իրավիճակներում աճում է դեպրեսիայի, տագնապային խանգարումների, սոցիալական մեկուսացման և ոչ ադապտիվ ֆինանսական վարքի ռիսկը: Այս երևույթները հատկապես արտահայտված են միայնակ ծնող ունեցող ընտանիքներում:

Ամուսնալուծության և ծնողի լքման հետևանքները վաղուց են գտնվում գիտական ուսումնասիրությունների կենտրոնում: Ջոն Բոուլբին իր «Attachment and Loss» աշխատության մեջ ցույց է տալիս, որ ծնողի երկարատև բացակայությունը վաղ մանկության շրջանում կարող է ունենալ հեռահար ազդեցություն մարդու բնավորության և հոգեկան առողջության վրա: Նրա մոտեցմամբ ծնողի հեռանալը երեխայի համար համարժեք է կորուստի և հաճախ ուղեկցվում է անապահով կապի ձևավորմամբ:

Ջուդիթ Ուոլերսթեյնի երկարատև՝ 25 տարվա լոնգիտուդ հետազոտությունները փաստում են, որ ամուսնալուծությունը մեկանգամյա իրադարձություն չէ, այլ երկարատև գործընթաց, որը վերաձևում է երեխայի հուզական զարգացումը և ազդում նրա հարաբերությունների մոդելների վրա ողջ կյանքի ընթացքում:

Մեկ ծնողի կողմից լքված ընտանիքների սոցիալ -հոգեբանական և իրավական վերլուծությունները

Հոդվածում քննարկվում է լքված ընտանիքների ուսումնասիրման երկու առանցքային հարց՝ դիտարկված մեկ հարթության մեջ.

1. Սոցիալ հոգեբանական՝ որոնք վերաբերվում են ընտանիքի անդամների փոխհարաբերություններին, ներընտանեկան կոնֆլիկտներին և ընտանիքի անդամների հոգևիճակին:
2. Իրավական կարգավորումներին՝ ընտանիքին լքած ծնողի անպատժելիության վերացում, լքված ընտանիքի ծնողի պատասխանատվության բարձրացում:

1.Լքված ընտանիքի սոցիալ-հոգեբանական խնդիրների վերլուծություն

Ուսումնասիրելով հարցի քննարկման սոցիալ-հոգեբանական և իրավական կողմերը, կատարվել են դիտարկումներ ՀՀ ԿԴԻ ունեցող 270 ընտանիքներում: Հետազոտությունները կատարվել են սկսած 2023թվականից: ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված է «Կյանքի դժվարին իրավիճակ» հասկացողությունը: Այն է՝

« հաշմանդամության, տարիքի հետ կապված ինքնասպասարկման ունակությունների կորստի, հիվանդության, առանց ծնողական խնամքի մնալու, աղքատության, երկարատև գործազրկության, ընտանիքում կոնֆլիկտների, դաժան վերաբերմունքի, բռնության ենթարկվելու, անօգնականության, միայնակության, սոցիալական մեկուսացման, դժբախտ պատահարի կամ արտակարգ իրավիճակներում հայտնվելու, ազատազրկման վայրերից վերադառնալու հետևանքով մարդու կենսագործունեությանը խանգարող օբյեկտիվ իրավիճակ, որն անձն ինքնուրույն հաղթահարել չի կարող»։ Ուսումնասիրվող ընտանիքներն առանձնացվել են ըստ սոցիալական խմբերի՝ 1)բազմազավակ ընտանիք, 2)ընտանիքում հիվանդ անդամ, 3)միակողմանի կամ երկկողմանի ծնողազուրկ երեխա, 4)ամուսնալուծված ընտանիք։ Նկատվում է, որ ընտանիքների 63% ը ԿԴ իրավիճակում է հայտնվել մեկ ծնողի բացակայության արդյունքում։ Այդպիսի ընտանիքների անդամների մոտ (այդ թվում երեխաների) նկատելի են՝

- դեպրեսիա
- վարքային խանգարումներ
- վստահության անկում
- ինքնազնահատականի անկում
- սոցիալական մեկուսացում։

Սոցիոլոգ Էնդրյու Չերլինը ամուսնալուծությունը դիտարկում է որպես հասարակական ինստիտուցիոնալ երևույթ՝ ընդգծելով, որ գուզրնկերային հարաբերությունների բարձր անկայունությունը ստեղծում է անապահովություն ոչ միայն մեծահասակների, այլ հատկապես երեխաների համար։ Այս մոտեցումը թույլ է տալիս ամուսնալուծությունը դիտարկել ոչ թե որպես անհատական կյանքի ձախողում, այլ որպես սոցիալական համակարգի խնդիր։

Ամուսնալուծված ընտանիքները դիտարկելով որպես սոցիալական համակարգի խնդիր՝ ուսումնասիրության արդյունքում պարզվեց, որ ամուսնալուծությունները կապ չունեն ոչ երեխաների թվաքանակի, ոչ համատեղ ապրած ժամանակահատվածի հետ։ Ամուսնալուծված ընտանիքներում յուրաքանչյուր երրորդ ընտանիք լքված է մեկ ծնողի կողմից, չստանալով նրանից ոչ սոցիալ-հոգեբանական, ոչ՝ ֆինանսական աջակցություն։ Լքված ընտանիքների աճի քանակը կապված է ընտանիքի անդամների

փոխհարաբերությունների հետ, ընդհուպ մինչև գծություններ, թշնամական վերաբերմունք: Այս դեպքերում երեխաները, հատկապես անչափահասները, մասնակից դառնալով ընտանեկան ամենօրյա վեճերին, հենց բուն ընտանիքում դառնում են լքված, անտեսված: Շարունակաբար փնտրում են ընտանեկան վիճակի վատթարացման մեղավորներ: Մինչև ամուսնալուծվելը արդեն լքված երեխան, ծնողներից մեկի հեռանալուց հետո դառնում է վերջնականապես լքված: Այսինքն, մինչև ընտանիքի լքվելը՝ մինչև հեռանալը, երեխաների մեկուսացումը որպես նախասկիզբ արդեն գոյացած փաստ է: Լքված ընտանիքի ծնողը հիմնականում գտնվում է ծանր հոգեբանական ճնշման ազդեցության տակ, չկարողանալով օբյեկտիվ գնահատել իր և շրջապատող աշխարհի փոխհարաբերությունները: Նրանք ունեն չհասկացվածության բարդույթ, որն իր ազդեցությունն է թողնում նաև ընտանիքի մյուս անդամների՝ երեխաների վրա: Լքված ընտանիքի խնդիրները դառնում են առավել դժվարին, երբ ծնողներից մեկը հեռանում է, մյուսին թողնելով նաև ընտանիքում հիվանդ երեխայի հոգսը: Բազմաթիվ նման ծնողներ հայտնվում են անելանելի վիճակում, ողջ օրը միայնակ հոգալով հիվանդ երեխայի հոգսերը, չունենալով անգամ աշխատելու հնարավորություն: Նրանք ստիպված են լինում բավարարվել ստացած սոցիալական օգնություններով, ինչն էլ հաճախ բերում է ընտանիքում ապրող բոլոր երեխաների սոցիալ-հոգեբանական բարդ խնդիրների:

Վերոնշյալ համակարգային ուսումնասիրության արդյունքում պարզվում է, որ զարգացած երկրներում ամուսնալուծությունների թիվը զգալիորեն զիջում է զարգացող և թույլ զարգացած երկրների թվին (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1.

1000 բնակչի հաշվով կատարված ուսումնասիրությունները.

	Երկիր	2014	2024	2025(01.06 դրությամբ)
1	Հայաստան	1	1.5	1.6
2	Վրաստան	2.8	3.7	3.7
3	Ռուսաստան	4.7	3.9	3.8-3.9
4	Եվրամիության միջին	2.1	2.0	2.0

Ուսումնասիրելով ՀՀ ում ընտանիքների ամուսնալուծությունների և ընտանիքների լքման նախապայմանները, պարզ է դառնում, որ տվյալ երևույթը ձևավորվում է մի շարք փոխկապակցված գործոնների ազդեցությամբ՝ հոգեբանական, սոցիալական, տնտեսական և համակարգային:

Նախ՝ հոգեբանական տեսանկյունից, ամուսնալուծությունները հաճախ պայմանավորված են հաղորդակցության խաթարմամբ, երկարատև չլուծված կոնֆլիկտներով և հուզական հեռացմամբ: Գործմանի հետազոտություններով հաստատված է, որ հարաբերություններում՝

- քրոնիկ քննադատությունը,
- պաշտպանողական վարքը,
- փոխադարձ արհամարհանքը,
- լռությունը, բարձր հավանականությամբ հանգեցնում են ամուսնության քայքայման: Գործմանի կարծիքով ամուսնալուծության հիմնական պատճառը ոչ թե կոնֆլիկտների քանակն է, այլ հուզական կապի քայքայումը և դրական փոխազդեցության նվազումը:

Գալով լքած ընտանիքների ամուսնության խնդրին և ուսումնասիրելով Հայաստանում ամուսնալուծությունների թվի աճը՝ պարզվում է, որ Հայաստանի սոցիալ-մշակութային միջավայրում այս գործոնները հաճախ ուղեկցվում են հոգեբանական աջակցության սահմանափակ հասանելիությամբ, ինչի արդյունքում խնդիրները ժամանակին չեն վերամշակվում:

Տնտեսական գործոնները ևս ունեն առանցքային դեր: Անկայուն զբաղվածությունը, ցածր եկամուտները, վարկային ծանրաբեռնվածությունը և բնակարանային խնդիրները ստեղծում են մշտական սթրես, որը թուլացնում է ընտանեկան փոխհարաբերությունները: Տնտեսագիտական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ֆինանսական անապահովությունը ոչ միայն խորացնում է կոնֆլիկտները, այլ նաև նվազեցնում է ընտանիքի պահպանման ռեսուրսները: Հայաստանի դեպքում այս գործոնը սրվում է սոցիալական պաշտպանության մեխանիզմների սահմանափակությամբ: Սոցիոլոգիական դիտանկյունից ամուսնալուծությունների աճը կապված է նաև ամուսնության ինստիտուտի փոփոխության հետ: Ժամանակակից Հայաստանում ամուսնությունը աստիճանաբար կորցնում է իր նախկին սոցիալական

պարտադիր բնույթը և ավելի շատ ընկալվում է որպես հուզական և անձնական ինքնաիրացման դաշտ: Այս պայմաններում հարաբերությունների խզումը դառնում է ավելի ընդունելի, սակայն դրա հետևանքների կառավարման համակարգը մնում է թերի զարգացած:

Հատկապես կարևոր է համակարգային գործոնի ազդեցությունը: Հայաստանի իրավական և սոցիալական միջավայրում ծնողի լքումը չի ուղեկցվում բավարար վերահսկողությամբ և պարտադիր աջակցությամբ: Ալիմենտի չվճարումը, ծնողական պարտականություններից փաստացի խուսափումը և ընտանիքի սոցիալական մեկուսացումը հաճախ չեն բերում արագ և արդյունավետ միջամտության: Արդյունքում ամուսնալուծությունը վերածվում է ոչ միայն զույգի բաժանման, այլ ընտանիքի և երեխայի սոցիալական պաշտպանության խախտման:

Այսպիսով, ամուսնալուծությունների պատճառները Հայաստանում պետք է դիտարկել որպես բազմաշերտ երևույթ, որտեղ անհատական հարաբերությունները խաչվում են տնտեսական անապահովության, մշակութային փոփոխությունների և համակարգային բացերի հետ: Առանց այս գործոնների համակցված վերլուծության հնարավոր չէ ձևավորել արդյունավետ կանխարգելիչ և աջակցող քաղաքականություն:

2. Իրավական կարգավորումների վերլուծություն

Աղյուսակ 1-ով ամուսնալուծությունների թվի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ զարգացած երկրներում այն զգալիորեն տարբեր է զարգացող և թույլ զարգացած երկրների թվերի համեմատությամբ: Ուսումնասիրելով Հայաստանում իրավական համակարգը պարզ է դառնում, որ ընտանիքին լքելը, երեխաների լավագույն շահն անտեսելը ունեն անպատժելիության արմատներ: Դրանք են.

- Հայաստանում ծնողական պարտականություններից խուսափումը քրեականացված չէ:
- Ալիմենտի չվճարումը «ապացուցելի չէ», քանի որ չկա վերահսկողության իրական մեխանիզմ:
- Դատարանները չունեն պարտադիր հոգեբանական փորձաքննության պահանջ:
- Կատարողական ծառայությունը (ԴԱՀԿ) չունի լիազորություններ:
- Դատարանների պրակտիկայում գործերը ձգձգվում են 7–36 ամիս, ինչը հակասում է երեխայի լավագույն շահին:

- Երեխայի կարծիքը գրեթե չի լսվում:
- Ծնողի շարունակական բացակայությունը չի դիտարկվում որպես վաաս:
- Չնայած որ օրենքը նախատեսում է ԿԴԻ, սոցիալական ծառայողներն այն չեն կիրառում՝ իրավասության սահմանափակության և մեխանիզմի բացակայության պատճառով:

Ուսումնասիրելով զարգացած երկրների փորձը տեսնում ենք, որ.

1) Զարգացած երկրներում օրենքը ոչ միայն սահմանում է, այլ նաև ստիպում է կիրառել.

- Ալիմենտի ապահովում (վերցնում են աղբյուրից):
- Չվճարելու դեպքում՝ վարչական, իրավական պատժամիջոցների փաթեթ:
 - Համակարգերում աշխատում է աստիճանական՝ հարկային վերադարձի ապահովում, գույքային սահմանափակումներ, վարորդական լիցենզիայի սահմանափակումներ:

2) ԱՄՆ-ում կա նաև քրեական պատասխանատվության դաշնային հիմք՝ որոշ պայմաններում դիտավորյալ չվճարելու համար (18 U.S.C. §228):

3) ԵՄ-ում գործում է Maintenance Regulation (EC) No 4/2009, որը հեշտացնում է այլ երկրում կատարումը և կենտրոնական մարմինների համագործակցությունը: Բացի դրանից կա նաև Հաագայի կոնվենցիաների մեխանիզմային ցանց՝ maintenance-ի միջազգային վերականգնման համար:

4) Որոշ երկրներում պետությունը «նախավճար» է տալիս երեխային: OECD-ի համեմատական նյութերում նշվում է, որ մի շարք երկրներում կիրառվում է պետական երաշխիք (ավանս) (maintenance advance/guarantee)՝ որից հետո պետությունը հետ է ստանում պարտապանից:

Իրավական եզրահանգում .

Զարգացած երկրներում ծնողը կարող է հեռանալ ընտանեկան հարաբերությունից, բայց չի կարող ազատվել պարտավորությունից, որովհետև համակարգը աշխատեցնում է ինքնաշխատ ապահովումներ՝ հարկային, վարչական լծակներ, որոշ երկրներում՝ քրեական շեմ:

Զարգացող երկրներում.

- Օրենքը հաճախ կա, բայց կիրառումը խոցելի է, կատարողականության ու ինստիտուցիոնալ կարողության թույլ է:

- Հավաքագրումը դժվար է, քանի որ եկամուտները «չեն երևում»:

- Համակարգը հաճախ դատարանակենտրոն է՝ ալիմենտի նշանակման կատարումը (փոփոխումը) չափազանց կախված է դատարաններից, ինչը դանդաղեցնում է գործընթացը և թանկացնում կողմերի համար:

- Շատ դեպքերում կա պարտավորություն, բայց «ավտոմատ» չի աշխատում և արդյունքում պատասխանատվությունը հաճախ «մնում է թղթի վրա» կամ՝ կախված անհատի ջանքերից:

Թույլ զարգացած երկրներում հիմնական ռիսկը պետության գործիքակազմի բացակայությունն է:

Այս խմբում հիմնական խնդիրները իրավականից ավելի կարողունակության են.

- Քաղաքացիական գրանցումների թուլություն,
- հարկային, եկամտային տվյալների բացակայություն,
- կատարողական ծառայությունների սահմանափակ գործառույթ,
- սոցիալական պաշտպանության թույլ ծածկույթ:

Արդյունքում ալիմենտը դառնում է դժվար վճարվողվող պարտավորություն, իսկ երեխայի պաշտպանությունը հաճախ տեղափոխվում է բարեգործության, համայնքային մեխանիզմների, կամ նվազագույն սոցիալական նպաստների մակարդակ: Հետևաբար, ծնողներից մեկի կողմից ընտանիքի և երեխայի լքումը, նրա անպատժելիությունը սոսկ ընտանեկան հակամարտություն չէ: Այն համակարգային երևույթ է, որը բերում է խորքային հոգեբանական վնասների, սոցիալական անկայունության, տնտեսական ծանրաբեռնվածության և պետության նկատմամբ վստահության նվազման: Չնայած, որ ՄԱԿ-ի Երեխայի Իրավունքների Կոնվենցիան պահանջում է ապահովել երեխայի լավագույն շահը, սակայն ՀՀ իրավական դաշտում այդ սկզբունքը միշտ չէ, որ գտնում է պատշաճ կիրառություն և պաշտպանում է ընտանիքի լքված անդամների իրավունքներն ու լուծում նրանց խնդիրները: Հետևաբար նման ընտանիքներում ոչ միայն խաթարվում է ընտանիքների բնականոն կյանքը, նաև անտեսվում է ընտանիքի երեխաների լավագույն շահը: Ուստի

անհրաժեշտություն կա խնդրի խորքային իրավական, բարոյական և սոցիալական լուծման:

Վերը նշված իրավիճակը՝ այն է ամուսնալուծությունների թիվն ու ծնողներից մեկի կողմից ընտանիքը լքելու վտանգը, առկա է գրեթե բոլոր զարգացած և ոչ զարգացած երկրներում: Լքված ընտանիքների բազմաթիվ կանանց հետ անցկացվող ուսումնասիրությունների ընթացքում պարզվում է, որ նրանցից շատերը չգիտեն իրենց ամուսինների ոչ միայն գտնվելու հասցեն, այլ՝ նաև երկիրը: Համեմատականներ անցկացնելով վերոնշյալ խնդրի շուրջ մի քանի երկրների իրավական և սոցիալ-հոգեբանական դաշտի հետ, ունենում ենք հետևյալ պատկերը.

ՌԴ, որը տարածաշրջանում ունի ամենախիստ համակարգը.

- ՔՕ 157 — ալիմենտ չվճարելը քրեական հանցագործություն է:
- Գործում է վարորդական իրավունքից զրկում:
- Գործում է հաշիֆների սառեցում:
- Պարտքը գրանցվում է դաշնային շտեմարանում:
- Սոցիալական ծառայողներն ունեն պարտադիր միջամտության իրավունք:

Ռուսաստանի մոտեցումը ցույց է տալիս, որ լքման կանխարգելումը հնարավոր է միայն պատժի և վերահսկողության համակցությամբ: Աղյուսակ 1 ով պատկերված՝ նվազել է ամուսնալուծությունների թիվը:

Եվրոպական և սկանդինավյան մոդելներ.

Գերմանիա — Jugendamt

- Պետական վերահսկող մարմին, որը պարտադիր է գործում բոլոր դեպքերում:
- Ծնողի լքումը դիտարկվում է որպես երեխայի համար վտանգ:

Ֆրանսիա — քրեականացում:

- Code pénal 227–3 — մինչև 2 տարվա ազատազրկում:

Կանադա — ֆինանսական պատժամիջոցներ:

- Աշխատավարձի պահում,
- հարկային վերադարձների կասեցում, հաշիֆների սառեցում:

Նորվեգիա ավտոմատացում:

- ալիմենտի ավտոմատ պահում՝ առանց դատարանի:
- ծնողի պարտադիր հոգեբանական խորհրդատվություն:

Համեմատական վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ՝

- Հայաստանը զգալիորեն հետ է մնում վերոնշյալ խնդրի լուծման մեխանիզմների կիրառման ոլորտում:
- Անպատժելիությունը դառնում է նորմ:
- Երեխայի իրավունքները գրեթե չեն պաշտպանվում:
- ԿԴԻ կարգավիճակը չի կիրառվում նույնիսկ այն դեպքում, երբ տվյալներն ապացուցում են, որ «ԿԴ իրավիճակում գտնվող ընտանիքների 1/3 լքված է»:
- Հայաստանը չունի ոչ պատժիչ, ոչ վերահսկողական մեխանիզմներ:

Աղյուսակ 2.

Միջազգային Համեմատություն.

Պետություն	Իրավական խստության ցուցիչ	Կատարողական արդյունավետության ցուցիչ	Երեխայի լավագույն շահի կիրառման մակարդակ
Հայաստան	1	1	2
Ռուսաստան	4	4	4
Գերմանիա	5	5	5
Ֆրանսիա	5	5	5
Կանադա	4	4	5

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրելով ամուսնալուծության և ընտանիքների լքման խնդրի մյուս երկրներում առկա փորձը, գալիս ենք այն համոզմունքին, որ ՀՀ-ում կարծես հենց պետության կողմից՝ իրավական դաշտի բացթողումների արդյունքում, «հովանավորվում է» նման անհատի՝ ընտանիքը լքող ծնողի, վարքային դրսևորումները: Նման վարքագծի արդյունքում անտեսվում է ընտանիքում գտնվող երեխաների լավագույն շահը, որը շատ հաճախ բերում է տվյալ երեխայի կյանքի որակի փոփոխության և ծանր հոգեբանական հետևանքների: Կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ շատ հաճախ դեռահասության տարիքում ծանր վարքային խնդիրներ ունեցող երեխաների վարքագծի պատճառը հենց այդպիսի

ընտանիքում գտնվելն է: Ինչպես նաև՝ միայնակ և լքված ծնողի բարոյահոգեբանական ծանր վիճակը, որն էլ իր հերթին է «նպաստում» երեխայի ներքին հուզական դաշտի ձևավորմանը:

Հոգվածում ներկայացվում է ծնողներից մեկի կողմից լքված ընտանիքներում առաջացած խնդիրների սոցիալ-հոգեբանական հետևանքները, ՀՀ խնդրին առնչվող առկա իրավիճակը, բացթողումները և առաջարկում է բարեփոխումների մեխանիզմներ՝ միաժամանակ ներկայացնելով եվրոպական, սկանդինավյան, ռուսական և կովկասյան մոդելների համեմատություն: Հոգվածի նպատակն՝ բացահայտել ընտանիքների լքման պատճառները, դրանց բարոյահոգեբանական և տնտեսական հետևանքները ընտանիքի բոլոր անդամների համար: Առաջարկել միջոցներ՝ նման խորը սոցիալ հոգեբանական խնդիրների հնարավորինս կանխման համար: Տիրող անպատժելիությունը վերարտադրում է լքման ցիկլը, քանի որ չկա զսպման ոչ մի մեխանիզմ: Երեխայի լավագույն շահը չի պաշտպանվում, ԿԴԻ կարգավիճակը չի կիրառվում, չնայած, որ պետությունը ընտանիքի երկրորդ ծնողի պարտականությունները մասամբ վերցնում է իր վրա, որոշակիորեն լուծելով սոցիալական խնդիրները: Սակայն ընտանիքի բարոյահոգեբանական խնդիրները մնում են անլուծելի, առաջացնելով երբեմն նաև անդառնալի ծանր հետևանքներ և արդյունքում ի հայտ են գալիս խեղված ճակատագրեր:

Միջազգային համեմատությունը ցույց է տալիս, որ ՀՀ-ում ընտանիքների լքման, երեխայի լավագույն շահի անտեսման իրավիճակը կարող է բարեփոխվել միայն այն դեպքում, եթե կիրառվի խիստ վերահսկողություն, պարտադիր միջամտություն և պատասխանատվության ամբողջական մոդել, այն է.

7. Առաջարկություններ (ընդլայնված)

1. Քրեականացնել ծնողական պարտականություններից խուսափումը:
2. Ստեղծել ԿԴԻ-ի պարտադիր ճանաչման ընթացակարգ:
3. Ներառել հոգեբանական փորձաքննության պարտադիր պահանջ:
4. Ներառել իրականացվող վերահսկողության համակարգ (գերմանական մոդել):
5. Իրականացնել ֆինանսական պատժամիջոցներ (կանադական մոդել):
6. Իրականացնել վարորդական իրավունքից զրկում (ռուսական մոդել):
7. Սոցիալական ծառայողներին տալ միջամտության իրավասություն:

8. Տեղական ինքնակառավարման մարմինների մասնակցություն:
9. Երեխայի ձայնի պարտադիր լսում:
10. Ստեղծել պետական տվյալների միասնական շտեմարան :

REFERENCE LIST

- Amato, P. R.** (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269–1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Bowlby, J.** (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
- Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth** (Germany). (n.d.). *Jugendamt regulations and child welfare responsibilities*. <https://www.bmfsfj.de>
- Government of France.** (n.d.). *Code pénal* (Art. 227-3). <https://www.legifrance.gouv.fr>
- Government of Canada.** (n.d.). *Federal Child Support Guidelines and enforcement mechanisms*. <https://www.justice.gc.ca>
- Hetherington, E. M., & Kelly, J.** (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. W. W. Norton.
- Russian Federation.** (n.d.). *Criminal Code of the Russian Federation* (Art. 157).
- Republic of Armenia.** (1996). *Family Code of the Republic of Armenia*.
- Republic of Armenia.** (2014). *Law on Social Support*.
- United Nations Children's Fund.** (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations.

РЕЗЮМЕ

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ В ПОКИНУТЫХ СЕМЬЯХ

Нарине Мкртчян

Проблема семей, оставленных одним из родителей, представляет собой одну из наиболее острых социально-психологических и правовых проблем современного общества. В таких семьях формируется состояние трудной жизненной ситуации,

сопровожающееся глубокими психологическими, социальными и поведенческими последствиями, особенно для детей.

В статье рассматриваются социально-психологические и правовые проявления в семьях, оставленных одним из родителей, с акцентом на принцип наилучших интересов ребенка. На основе эмпирического исследования 270 семей, находящихся в трудной жизненной ситуации в Республике Армения, а также анализа международных исследований и правовых моделей, выявлены основные факторы, способствующие росту числа разводов и семейного оставления.

Результаты исследования показывают, что отсутствие эффективных правовых механизмов ответственности, недостаточный контроль за исполнением алиментных обязательств и ограниченные возможности вмешательства социальных служб формируют атмосферу безнаказанности, что усугубляет социально-психологические проблемы в оставленных семьях. В статье проводится сравнительный анализ правовых моделей развитых, развивающихся и слаборазвитых стран и предлагаются направления реформ, направленные на усиление защиты прав ребенка и повышение ответственности родителей.

***Ключевые слова:** трудная жизненная ситуация, развод, оставление семьи, алименты, безнаказанность, социально-психологические проблемы, интересы ребенка.*

SUMMARY

SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND LEGAL MANIFESTATIONS IN ABANDONED FAMILIES

Narine Mkrtchyan

The phenomenon of families abandoned by one parent represents a significant social, psychological, and legal challenge in contemporary societies. Such families often experience a difficult life situation characterized by increased psychological vulnerability, social exclusion, and behavioral risks, particularly affecting children. This article examines the social-psychological and legal manifestations in families abandoned by one parent, with a special focus on the principle of the best interests of the child. The study is based on empirical research

conducted among 270 families in difficult life situations in the Republic of Armenia, combined with an analysis of international research findings and comparative legal frameworks. The findings indicate that the lack of effective legal enforcement mechanisms, insufficient control over child support obligations, and limited authority of social services contribute to an environment of impunity. This situation exacerbates the social and psychological consequences for abandoned families. A comparative analysis of legal approaches in developed, developing, and less developed countries is presented, highlighting the need for comprehensive reforms aimed at strengthening parental responsibility and ensuring effective protection of children's rights.

Keywords: *difficult life situation, divorce, family abandonment, child support, impunity, social and psychological problems, best interests of the child.*

Հոդվածը ստացվել է՝ 25.08. 2025

Հոդվածն ուղարկվել է գրախոսման՝ 30.08. 2025

Հոդվածը երաշխավորվել է տպագրության՝ 08.10.2025